

YASHIL IQTISODIYOT UCHUN AN'ANAVIY IQTISODIY SIYOSATLAR BILAN BOG'LIQ MUAMMOLAR VA IMKONIYATLAR

Siddikova Farangiz Ravshanjon qizi

Kokand University

Annotatsiya

Yashil iqtisodiyot dunyo bo‘ylab ortib borayotgan ekologik muammolarga javoban global tendensiyaga aylandi. Ushbu maqolada yashil iqtisodiyot rivojlanishiga moslasha oladigan iqtisodiy siyosatlarni shakllantirish zarurligi muhokama qilinadi va yashil investitsiyalarni qo‘llab-quvvatlash, yashil moliyaviy mahsulotlarni innovatsiya qilish, yashil soliqqa tortish siyosatini joriy etish va atrof-muhitni tartibga solishni kuchaytirish kabi bir qator siyosiy tavsiyalar taqdim etiladi. Shuningdek, maqolada Xitoy, Yevropa Ittifoqi, Kosta-Rika va Kaliforniyada yashil iqtisodiyotning rivojlanishidagi amaliy tajribalar va holatlar o‘rganiladi. Bundan tashqari, yashil iqtisodiyot siyosatlarini baholash va moslashtirish masalalari ham ko‘rib chiqilib, ushbu siyosatlar uchun bir qator baholash mezonlari taklif qilinadi.

Kalit so‘zlar: yashil iqtisodiyot, iqtisodiy siyosat, barqaror rivojlanish, atrof-muhitni tartibga solish, yashil investitsiya, yashil moliyaviy mahsulotlar, amaliy holatlar, an’anaviy iqtisodiyot.

Kirish

Yashil iqtisodiyot – bu barqaror iqtisodiy rivojlanishning yangi modeli bo‘lib, ekologik barqarorlik, ijtimoiy adolat va iqtisodiy o‘sishni birlashtiradi. Yashil iqtisodiyot an’anaviy iqtisodiy tizimlardan farqli ravishda, iqtisodiy faoliyatning atrof-muhitga ta’sirini minimallashtirish va ijtimoiy tenglikni ta’minlash orqali uzoq muddatli barqarorlikka intiladi.

Yashil iqtisodiyot tushunchasi so‘nggi yillarda tobora ommalashib bormoqda, chunki tobora ko‘proq odamlar atrof-muhit barqarorligi muhimligini anglab yetishmoqda. Yashil iqtisodiyot tushunchasi ekologik barqarorlikka va ijtimoiy inklyuzivlikka asoslangan iqtisodiy tizimni anglatadi. U iqtisodiy o‘sishni rag‘batlantirish bilan birga atrof-muhitga salbiy ta’sirni minimallashtirish va ijtimoiy adolatni targ‘ib qilishga qaratilgan. Ushbu maqolada biz yashil iqtisodiyotning ta’rifi, ma’nosi va rivojlanish tarixini, shuningdek, uning an’anaviy iqtisodiyot bilan farqlari va o‘zaro bog‘liqligini muhokama qilamiz.

Yashil iqtisodiyotning ta’rifi kontekstga va turli tashkilotlar va olimlar tomonidan ishlatiladigan ta’riflarga qarab farq qiladi. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Atrof-muhit Dasturiga (UNEP) ko‘ra, yashil iqtisodiyot inson farovonligini va ijtimoiy tenglikni yaxshilaydigan, shu bilan birga atrof-muhit xavf-xatarlarini va ekologik tanqisliklarni sezilarli darajada kamaytiradigan iqtisodiyotdir. Yashil iqtisodiyot kam uglerodli, resurslardan samarali foydalanadigan va ijtimoiy inklyuziv iqtisodiyotdir. U iqtisodiy rivojlanish, ijtimoiy inklyuziya va ekologik barqarorlik kabi o‘zaro bog‘liq muammolarni hal qilishga intiladi.

Yashil iqtisodiyotning ma’nosi bir nechta muhim jihatlarni o‘z ichiga oladi, masalan, ekologik barqarorlik, ijtimoiy inklyuziya va iqtisodiy o‘sish. Ekologik barqarorlik

tushunchasi yashil iqtisodiyotning markazida turadi va bu tabiiy resurslarni himoya qilish, ifloslanishni va chiqindilarni kamaytirish hamda atrof-muhitga salbiy ta'sirlarni minimallashtirishni o'z ichiga oladi. Ijtimoiy inklyuziya ham yashil iqtisodiyotning muhim jihati bo'lib, u ijtimoiy tenglikni qo'llab-quvvatlash va ijtimoiy va iqtisodiy tengsizlikni kamaytirishga qaratilgan. Iqtisodiy o'sish ham yashil iqtisodiyotning asosiy qismi bo'lib, u barqaror iqtisodiy rivojlanishni rag'batlantirish bilan birga atrof-muhitga salbiy ta'sirlarni minimallashtirishga intiladi.

Yashil iqtisodiyotning rivojlanish tarixi 1970-yillarga borib taqaladi, o'shanda birinchi marta barqaror rivojlanish tushunchasi kiritilgan edi. 1972-yilda Stokgolmda bo'lib o'tgan Birlashgan Millatlar Tashkilotining Insoniyat va Atrof-muhit bo'yicha Konferensiyasi iqtisodiy o'sish va ekologik barqarorlik o'rtasidagi munosabatlarga bag'ishlangan birinchi global yig'ilish bo'ldi. 1980-yillarda Bruntland Komissiyasi barqaror rivojlanish tushunchasini ilgari surdi, bu hozirgi ehtiyojlarni kelajak avlodlarning o'z ehtiyojlarini qondirish imkoniyatlariga putur yetkazmagan holda qondirish muhimligini ta'kidladi. Shundan beri yashil iqtisodiyot tushunchasi tobora ko'proq e'tibor qozondi va ko'plab milliy va xalqaro siyosat va strategiyalarga kiritildi.

Yashil iqtisodiyot va an'anaviy iqtisodiyot o'rtasidagi farq ularning iqtisodiy rivojlanishga yondashuvida va ekologik barqarorlikka e'tibor qaratishida yotadi. An'anaviy iqtisodiyot atrof-muhitga salbiy ta'sirlarni hisobga olmagan holda iqtisodiy o'sish va rivojlanishga e'tibor beradi. Aksincha, yashil iqtisodiyot ekologik jihatdan qulay va ijtimoiy inklyuziv bo'lgan barqaror iqtisodiy rivojlanishni rag'batlantirishni maqsad qiladi. Yashil iqtisodiyot past uglerodli, resurslardan samarali foydalanadigan va ijtimoiy inklyuziv iqtisodiy faoliyat bilan tavsiflanadi.

Yashil iqtisodiyotning an'anaviy iqtisodiy siyosatda keltirib chiqarishi mumkin bo'lgan muammolari

Yashil iqtisodiyot global miqyosda tobora ortib borayotgan ekologik muammolarni hal qilish uchun rivojlanayotgan iqtisodiy modeldir. Bu model ekologik barqarorlik, iqtisodiy o'sish va ijtimoiy tenglikni birlashtirishni ko'zda tutadi. Biroq, yashil iqtisodiyotning rivojlanishi an'anaviy iqtisodiy siyosatlarga jiddiy muammolar va ta'sirlarni keltirib chiqaradi. Ushbu muammolar va ta'sirlar quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- **Makroiqtisodiy siyosatlarga ta'siri:** Yashil iqtisodiyotning rivojlanishi fiskal va monetar siyosatlar kabi makroiqtisodiy siyosatlarga katta ta'sir ko'rsatishi mumkin. Iqtisodiy o'sish va rivojlanishga qaratilgan an'anaviy iqtisodiy siyosatlar yashil iqtisodiyot uchun mos bo'lmasligi mumkin. Yashil iqtisodiyot atrof-muhit barqarorligi va ijtimoiy inklyuzivlikka e'tibor qaratadigan yangi makroiqtisodiy siyosatlarni talab qiladi.

- **Sanoat siyosatlariga ta'siri:** Yashil iqtisodiyotning rivojlanishi sanoat siyosatlariga ham sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin. Iqtisodiy o'sish va rivojlanishga qaratilgan an'anaviy sanoat siyosatlari yashil iqtisodiyot uchun mos bo'lmasligi mumkin. Yashil iqtisodiyot atrof-muhit barqarorligi, resurslardan samarali foydalanish va innovatsiyaga qaratilgan yangi sanoat siyosatlarini talab qiladi.

- **Atrof-muhit siyosatlariga ta'siri:** Yashil iqtisodiyotning rivojlanishi atrof-muhit siyosatlariga ham sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin. Ifloslanishni nazorat qilish va resurslarni boshqarishga qaratilgan an'anaviy atrof-muhit siyosatlari yashil iqtisodiyot uchun mos kelmasligi mumkin. Yashil iqtisodiyot barqarorlik, biologik xilma-xillikni saqlash va ekotizim xizmatlariga qaratilgan yangi atrof-muhit siyosatlarini talab qiladi.
- **Energetika siyosatlariga ta'siri:** Yashil iqtisodiyotning rivojlanishi energetika siyosatlariga ham sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin. Energiya xavfsizligi va iqtisodiy o'sishga qaratilgan an'anaviy energetika siyosatlari yashil iqtisodiyot uchun mos bo'lmasligi mumkin. Yashil iqtisodiyot qayta tiklanadigan energiya manbalari, energiya samaradorligi va energetika sohasini dekarbonizatsiya qilishga qaratilgan yangi energetika siyosatlarini talab qiladi.

Yashil iqtisodiyotni rivojlantirishdagi asosiy muammolardan biri bu an'anaviy iqtisodiy faoliyatlardan yashil iqtisodiy faoliyatlarga o'tishdir. Ushbu o'tish ko'plab tarmoqlar uchun murakkab bo'lishi mumkin va bu jarayon ish o'rinlarining yo'qolishi va iqtisodiy buzilishlarga olib kelishi mumkin. Shu sababli, yashil iqtisodiyotga o'tishni osonlashtiradigan va iqtisod va jamiyatga salbiy ta'sirlarni minimallashtiradigan siyosatlar va strategiyalarni ishlab chiqish muhimdir.

Yashil iqtisodiyotni rivojlantirishdagi yana bir muammo bu moliyaviy resurslar va investitsiyalarning yetishmasligidir. Yashil iqtisodiy faoliyatlarni rivojlantirish uchun texnologiya, infratuzilma va inson resurslariga katta sarmoyalar talab etiladi. Shu sababli, yashil iqtisodiy faoliyatlarga investitsiyalarni jalb qiladigan siyosatlar va strategiyalarni ishlab chiqish zarurdir.

Yashil iqtisodiyotning an'anaviy iqtisodiy siyosatlarga ta'sirlari nafaqat qiyinchiliklar, balki siyosiy innovatsiya va islohotlar uchun imkoniyatlarni ham keltirib chiqaradi. Yashil iqtisodiyotni rivojlantirish atrof-muhit barqarorligi va ijtimoiy inklyuzivlikka qaratilgan yangi siyosatlar va strategiyalarni ishlab chiqishga olib kelishi mumkin. Bu, shuningdek, yangi iqtisodiy tarmoqlar rivojlanishini va yangi ish o'rinlarini yaratishni rag'batlantiradi.

Yashil iqtisodiyotning an'anaviy iqtisodiy siyosatga ta'siri

Siyosiy va iqtisodiy o'tish jarayoni.

Yashil iqtisodiyotga o'tish an'anaviy iqtisodiy siyosatlarning qayta ko'rib chiqilishini talab qiladi. An'anaviy iqtisodiyotlar ko'pincha qisqa muddatli iqtisodiy o'sishni ustun qo'yadi va ekologik xavf-xatarlarga yetarli e'tibor bermaydi. Yashil iqtisodiyot esa uzoq muddatli barqarorlikni maqsad qilgan holda past uglerodli texnologiyalarga, qayta tiklanadigan energiya manbalariga sarmoya kiritishni rag'batlantiradi. Bunday siyosiy

o‘zgarishlar katta moliyaviy xarajatlarni talab qilishi mumkin va bu jarayonda ba’zi an’anaviy tarmoqlar iqtisodiy zarar ko‘rishi mumkin.

Ish o‘rinlarining kamayishi va ijtimoiy muammolar

Yashil iqtisodiyotning bir nechta sohalari an’anaviy sanoat tarmoqlariga bevosita ta’sir qiladi. Qazib olish va yoqilg‘i energetika tarmoqlari kabi sohalarda yashil iqtisodiy siyosatlar sababli qisqarishi mumkin. Bu o‘z navbatida ish o‘rinlarining kamayishiga olib kelishi mumkin, ayniqsa, bu sohalarda ishlaydigan aholiga. Shu sababli, yashil iqtisodiyotga o‘tish jarayonida "adolatli o‘tish" tamoyilini joriy etish juda muhim hisoblanadi. Bu tamoyilga ko‘ra, zarar ko‘rgan sohalardagi ishchilar uchun qayta tayyorgarlik va yangi ish o‘rinlarini yaratish siyosatlari joriy qilinishi kerak.

Atrof-muhitni tartibga solish va iqtisodiy barqarorlik

Yashil iqtisodiyotning asosi bo‘lgan atrof-muhitni tartibga solish siyosatlari an’anaviy iqtisodiy siyosatlarning o‘zgarishiga olib keladi. Masalan, yashil soliq siyosatlari, karbon solig‘i yoki ifloslantiruvchi sanoatga joriy etilgan qat’iy talablar an’anaviy iqtisodiyotda ishlab chiqaruvchilar va investorlarga qo‘shimcha yuk keltirishi mumkin. Bunday choralar ko‘pincha qisqa muddatda iqtisodiy faollikni sekinlashtirishi mumkin. Shu bilan birga, ekologik barqarorlikka erishish orqali uzoq muddatda iqtisodiy o‘shishning barqarorligi ta’minlanadi.

Yashil investitsiyalar va moliyaviy mahsulotlar

Yashil iqtisodiyot uchun yashil investitsiyalar va moliyaviy mahsulotlar muhim ahamiyatga ega. Yashil obligatsiyalar, qayta tiklanadigan energiyaga investitsiyalar va ekologik toza mahsulotlar ishlab chiqarishni rag‘batlantirish yashil iqtisodiy siyosatlarning asosiy yo‘nalishlari hisoblanadi. Ammo an’anaviy iqtisodiyotda moliyaviy bozorlar odatda qisqa muddatli daromadlarni ustun qo‘yadi va yashil investitsiyalarni qo‘llab-quvvatlashda ko‘proq xavf-xatar ko‘radi. Bu esa yashil iqtisodiyot siyosatlarining amalga oshirilishiga to‘sqinlik qiluvchi omillardan biri bo‘lishi mumkin.

Tartibga solish va monitoring masalalari

Yashil iqtisodiyot siyosatlarining amalga oshirilishi tartibga solish va monitoring jarayonini kuchaytirishni talab qiladi. Atrof-muhitni tartibga soluvchi qonunlarning bajarilishini nazorat qilish va yangi standartlarni joriy qilish davlat organlaridan katta resurslar va malaka talab qiladi. An’anaviy iqtisodiyot esa ko‘pincha ekologik xavfsizlik masalalariga kam e’tibor beradi va bu jarayonni samarali nazorat qilishni

murakkablashtirishi mumkin¹.

Xulosa qilib aytganda, yashil iqtisodiyotni rivojlantirish an'anaviy iqtisodiy siyosatlariga katta qiyinchiliklar va ta'sirlarni keltirib chiqaradi. Biroq, bu siyosiy innovatsiya va islohotlar uchun imkoniyatlarni ham taqdim etadi. Shuning uchun, yashil iqtisodiyotga o'tishni osonlashtiradigan va iqtisod hamda jamiyatga salbiy ta'sirlarni minimallashtiradigan siyosatlar va strategiyalarni ishlab chiqish zarurdir.

Yashil iqtisodiyotni shakllantirish

Yashil iqtisodiyotni rivojlantirish an'anaviy iqtisodiy siyosatga jiddiy qiyinchiliklar tug'dirar ekan, barqaror rivojlanishning yangi talablariga moslasha oladigan yangi iqtisodiy siyosatlarni shakllantirish zarurati tug'iladi, ushbu zarurlardan ba'zilari:

1. Joriy iqtisodiy faoliyatlarni baholash: Mavjud iqtisodiy amaliyotlarni baholash va atrof-muhitga ta'sirini kamaytirish mumkin bo'lgan sohalarni aniqlash. Ushbu baholash, asosiy sharoitlarni tushunishga va yashil iqtisodiyotga o'tish uchun zarur o'zgarishlarni belgilashga yordam beradi.

2. Asosiy mezonlarni ishlab chiqish: Atrof-muhit barqarorligini ustuvor qilib belgilovchi aniq siyosatlar yaratish. Bu karbon chiqindilarini kamaytirish, resurslarni saqlash va qayta tiklanadigan energiya manbalarini rag'batlantirish uchun maqsadlarni aniqlashni o'z ichiga oladi. Mezonlar ilmiy tadqiqotlar va eng yaxshi amaliyotlarga asoslanishi kerak.

3. Yashil investitsiyalarni rag'batlantirish: Yashil texnologiyalar va amaliyotlarga investitsiyalarni qo'llab-quvvatlash uchun moliyaviy imtiyozlar, masalan, subsidiya, soliq imtiyozlari yoki grantlar taqdim etish. Ushbu qadam innovatsiyani rag'batlantirishi va barqaror operatsiyalarga o'tayotgan bizneslarni qo'llab-quvvatlashi mumkin.

4. Regulyator choralar: Atrof-muhit standartlarini qo'llab-quvvatlaydigan va bizneslardan barqaror amaliyotlarga amal qilishni talab qiladigan reglamentlar yaratish. Bu, chiqindilar uchun maqsadlar, resurslardan foydalanish cheklovlari va atrof-muhitga ta'sirini hisobga olish talablarini o'z ichiga olishi mumkin.

5. Salohiyatni oshirish va ta'lim berish: Yashil amaliyotlarni qabul qilish uchun shaxslar va bizneslarni zarur ko'nikmalar bilan ta'minlash uchun trening va ta'lim dasturlariga sarmoya kiritish. Xabardorlik kompaniyalari ham jamiyatga yashil

¹ [BioMed Central](#)

iqtisodiyotning foydalari haqida ma'lumot berishga yordam beradi.

6. Innovatsiya va tadqiqot: Barqarorlikni rag'batlantiruvchi yangi texnologiyalar va amaliyotlarni tadqiq qilish va rivojlantirishni qo'llab-quvvatlash. Bu, yashil innovatsiyalar uchun moliyalashtirish va ta'lim muassasalari bilan hamkorlikni o'z ichiga olishi mumkin.

7. Xalqaro hamkorlik: Boshqa mamlakatlar bilan hamkorlikda yashil iqtisodiyot tashabbuslarini amalga oshirish uchun bilim, resurs va strategiyalarni bo'lishish. Global hamkorlik milliy siyosatlarining samaradorligini oshirishga yordam beradi.

Ushbu qadamlar hukumatlar va tashkilotlarga barqaror iqtisodiy modelga o'tishga yordam berishi mumkin².

Xulosa

Yashil iqtisodiyotga o'tish jarayoni an'anaviy iqtisodiy siyosatlarni yangilashda ko'plab qiyinchiliklar va imkoniyatlarni taqdim etadi. Bir tomondan, iqtisodiy o'sish va barqaror rivojlanishni ta'minlash uchun yangi siyosatlar ishlab chiqish zarurati mavjud. Bunga atrof-muhit barqarorligi va ijtimoiy adolatni hisobga olgan holda, eski iqtisodiy modelni o'zgartirishni talab etadi. Boshqa tomondan, yashil iqtisodiyot, yangi iqtisodiy sektorlarga, ish o'rinlariga va innovatsiyalarga imkoniyat yaratadi.

Shu bilan birga, yashil iqtisodiyotga o'tish jarayonida moliyaviy resurslar yetishmovchiligi va texnologik infratuzilma muammolari kabi to'siqlar mavjud. Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun davlat va xususiy sektor o'rtasida samarali hamkorlikni ta'minlash, yangi investitsiyalarni jalb qilish va jamoatchilikning xabardorligini oshirish zarur.

Umuman olganda, yashil iqtisodiyotga o'tish an'anaviy iqtisodiy siyosatlarni rivojlantirish va yangilash imkoniyatlarini taqdim etadi. Biroq, ushbu jarayon davomida yetakchi qiyinchiliklarni e'tiborga olish va aniq siyosatlarni amalga oshirish orqali barqaror rivojlanishga erishish mumkin. Bu, o'z navbatida, ijtimoiy adolat va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. *The Challenges and Opportunities of Green Economy for Traditional Economic Policies* - Jorge Maina

² United Nations Environment Program (UNEP)

2. UNEP, 2011, Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication - A Synthesis for Policy Makers, www.unep.org/greeneconomy
3. The WB, 2019, Green Economy Transition Strategy
4. <https://www.sciencedirect.com/journal/ecological-economics>
5. United Nations Environment Program (UNEP)